

lap nélküli művek leírásánál ez az egyetlen mód) bizony legjobb, ha mintegy consiliumot tartunk egyes bibliográfiai művekkel.

Természetes, hogy lényegesen könnyebb a helyzetünk, amikor kezünkben a könyv, mint a keresésnél, amikor egy hiányos vagy téves címleírás a kiinduló pont: az ismeretes tényező.

Ilyenkor mintegy reá vagyunk utalva arra, hogy a pontos leírást megkeressük és a hiányokat kiegészítsük, a tévedéseket helyreigazítsuk. A Signierdienst tehát nem is egyéb, mint megkeresése és megtalálása annak a helynek, amelyütt megvan a mű bibliográfiai leírása, a *Signier-technik* c. szóbanforgó mű pedig bemutatja azokat a módszereket, amelyek szerint ezek a helyek után kutatnunk kell.

Amennyiben minden felvételnél és keresésnél reászorulunk a segítségre, lassan haladnánk, mankókon járnánk, de kivételes esetekben elengedhetetlen a pontos utánanézés. Ezáltal megmentjük a könyvtárt attól, hogy az szegényebbnek és fogyatékosabbnak lássék, mint amilyen (hiszen elég szomorú az a szegénység és hiány, amely valójában megvan), másrészt a kézikönyvekkel és bibliográfiai segédeszközökkel való ez a tudatos bánásmód az, mely könyvtári munkánkat a technikai és adminisztratív tevékenységből tudományos munkássággá emeli.

FUCHS-nak ez értékes művét magyar példákkal kiegészítve, a magyar könyvészeti irodalmat is fel kellene használni a *jelzőszolgálatban*.

A végére hagytam (mintegy annak jeléül, hogy súlyt fektetnék reá), hogy mint FUCHS is kiemeli, a Signierdienst is olyan tevékenység, amelynek megvannak a maga emberi korlátai és határai. Vannak olyan hiányos és felületes kérések, amelyeket minden igyekezetünk ellenére sem tudunk megoldani. Elvégre a könyvtáros minden ilyen esetben champollioni és grotefendi szerepekre nem vállalkozhatik, már csak azért sem, mert idejének javát nem töltheti el az olvasóközönség rossz írásainak fejtegetésével, hibáinak legyezgetésével. De azért a könyvtárosnak fel kell vértézve lenni ilyen tudományos fegyverekkel is, hogy kétes és nehéz esetekben tudjon feleletet adni a közönségnek.

(Debrecen.)

MEDVECZKY KÁROLY.

Zalán Menyhért: *Árpád-kori magyar vonatkozású kéziratok az osztrák kolostorok kézírattáraiban.* Különnyomat a «Pannonhalmi Szemle» 1926. I. évf. I. számából.

A tatárjárás előtti magyarországi latin irodalomnak eredeti kéziratban vagy közelkorú másolatban nagyon kevés emléke maradt fenn.

A XI. századból csupán csak egy ilyen emléket ismerünk, Szent Gellért marosvári (csanádi) püspök Magyarországon írt *«Deliberatio»*-jának a müncheni kir. könyvtárban őrzött, minden valószínűség szerint a XI. század végéről származó másolatát (6211. sz. kódex, 2°, a bajorországi freisingeni társaskáptalan könyvtárából került oda, régi jelzete Codex Frisingensis 11.).

A XII. századi, kétségtelenül magyar eredetű vagy ilyenekről másolt kódexek száma is nagyon csekély még. E századból való Szent István király I. és II. *Decretum*-ának a stájerországi admonti bencéskolostorban őrzött kézírata (a 712. sz. 4° kódex 119^a — 126^b levelén), Hartvik (győri?) püspök *«Vita S. Stephani regis»*-ének Majna-Frankfurt városától 1814-ben kapott magyar nemzeti múzeumi kódexe (Cod. Lat. medii aevi 17. sz. 4°), Szent Gellért kisebb legendájának KARÁCSONYI János szerint egy 1173 körül írt velencei kódexben (Bibliotheca Marciana, Classis IX. cod. XXVIII. v. ö. Századok 1892. 134. és Pannonhalmi Rendtört. I. 409.), Szent István nagy és kisebb legendájának az osztrák heiligenkreuzi cisztercitakolostor 1181—1200 közt írt nagy passionáléja III. kötetében olvasható másolata (u. o. I. 418.). Firenzében őrzik Magister Thaddaeus Ungarusnak egy kéziratát, ki 1175-ben Toledóban Ptolemaeus Pheludensis görögül Megazeh-, arabul Almagesti-, latinul Vigilnek nevezett, görögből arabra fordított s latinra visszafordított művét revideálta vagy csak másolta (Bibl. Laurentiana és Bibl. Gaddiana plut. LXXXIX. 45. v. ö. Magyar Könyvszemle, 1879. 297. és Irod. tört. Közlemények 1898. VIII. 192—195.). A XII. század utolsó éveiben írták az ismert legrégebb magyarországi missalét, a *Pray-Kódexet*, mely tudvalevőleg a Halotti Beszéden kívül az első esztergomi zsinati határozatokat és az egyetlen középkori magyar annalest is tartalmazza (a pozsonyi káptalan ajándékából 1812 óta a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtáráé, Nyelvemlék 1., régi jelz. Quart. Hung. 387.). — Talán még a XIII. század első feléből való második Árpád-kori misekönyvünk a *Nemetújvári Missale* s alig egy évvel a tatárjárás előtt állították össze az e korszakból való egyetlen magyarországi chartulariumot, a pannonhalmi *Liber Rubert*. — Csak átmenetileg volt hazánk területén a XIII. század közepéig a zalamegyei csatári bencésmonostorban a két óriási kötetes XI. századi admonti *Gut-Keled-Biblia* (Magyar Könyvszemle, 1892/93. 5—22.), még ezt sem mondhatjuk kételkedés nélkül II. Endre feleségének, a meráni Gertrudnak tulajdonított azon díszes X. századi *Psalterium*ról, mely a friauli káptalan tulajdona és a cividalei múzeumban őrzik (u. o. 1880. 173.). — A *váradi*

tűzesvaspróbák 1208—1235 évi *registruma* még a XVI. vagy XVII. században elveszett. A XIII. század második feléből való másolatban maradt fenn II. Béla király *P.* névkezdőbetűs jegyzőjének «*Gesta Hungarorum*»-a (bécsi Nemzeti Könyvtár 514. sz. kódex), fr. Richardus domonkosrendű szerzetesnek rendtársa Julián 1236. évi nagymagyarországi útjáról szóló jelentése (*De facto Ungariae Magnae*, Róma, Tabularium Castelli S. Angeli, armarium XV. N° 1.) és Szent Imre hercegnek a XII. század elejéről származó legendája Szent István nagyobb legendájának egy régi szerkesztésével egyetemben (a stájerországi, reini ciszterciataapátság könyvtárában 69. sz. kódex.). Magyar Pál domonkosrendű kánonjogtudós-, bolognai egyetemi professzornak († 1241.) «*Notabilia primae, secundae et tertiae compilationis*» c. műve az angersi városi könyvtár XIII. századi (361 sz.), a giesseni egyetemi könyvtár XIII—XIV. századi (2° MCVI. B. G. (3) 1.) és a lipcsei egyetemi könyvtár (975. sz.) XIV. századi kódexéből ismeretes (Magy. Könyvszemle, 1910. 19—20.). Gestáink és krónikáink legrégibb, XI—XII. századi részleteit még ezeknél is fiatalabb, XIV—XV. századi kódexek és XV. századi nyomtatványok tartották fenn. Szent István Intelmeinek, Szent László és Kálmán törvényeinek legkorábbi másolata is csak Mátyás király korából való.

Mindössze ennyi eredeti vagy közelkorú másolati emléket ismerjük ma tatárjárás előtti irodalmunknak. Harmadfél század magásra nőtt kulturájának ily csekély számban fennmaradt, vagy helyesebben mondva ismert dokumentuma mellett nagy örömmel kell üdvözlőnünk ZALÁN Menyhért pannonhalmi bencés tanárnak a «Pannonhalmi Szemle» ez évben megjelent 1-ső számában fentírt címen közölt nagybecsű értekezését (46—62. l.), mely egy, a XII. század derekán írt, magyar vonatkozású s igen nagy valószínűséggel Magyarországon is keletkezett műről és annak nem kevesebb, mint hat másolatáról először ad részletes tudósítást. A legnagyobbbrészt osztrák kolostorokban őrzött másolatok közül négy még a tatárjárás előtti korból, a XII. század végéről vagy a XIII. század elejéről származik. Ezen magyar bibliográfiai szempontból rendkívül fontos körülményhez járul még a műnek nagy irodalomtörténeti értéke. Magyar vonatkozásának első felismerője, Pater J. de GHELLINCK louvaini jezsuita a görög egyházatyáknak nyugatra szállt egyik első fecskéjeként üdvözli. A mű tudniillik két keleti görög egyházatyá, *Szent Maximus* és *Damaszkusi Szent János* műveiből vett latin nyelvű műfordítás. Szerzője egy *Cerbanus* nevű, egyébként teljesen ismeretlen szerzetes, ki gyakorlott stilisztára valló, gondos, hibátlan, de — sajnos — töredékes fordítását

a II. Béla királyunk korában élő és a pannonhalmi monostor leégett egyházát hamvaiból újra építtető *Dávid apátnak* (1131—1150.) ajánlja. A magyar bencéskolostorok XII. századi magasfokú kulturális életére és külföldi irodalmi összeköttetéseire nagyon kedvező fényt vető előszavában azt is elárulja *Cerbanus*, hogy a görög kódexeket, melyekből fordításait készítette, szintén magyar kolostorból, a pásztói ciszterciapátságot megelőző pásztói bencésapátság könyvtárából kapta.

Az előszóval SZENT MAXIMUS apát és hitvalló — az éleseszű dogmatikus és mélygondolkozású misztikus — «*Centuriae* (*Cerbanus Ekatonrades*-szel fordította) seu *de caritate ad Elpidium*» c. munkájának szép és teljes latin fordítását vezeti be. Ennek magyar vonatkozású, bennünket tehát különösen érdeklő sorait ZALÁN Menyhért kitünő fordításában érdemesnek találjuk a közlésre: «*Prefatio* Cerbani in librum *Ekatonradum Maximi philosophi et monachi*. «Főtisztelendő *Dávid atyának, a kiváló apát úrnak* (*domino David archimandrite*) *Cerbanus* szeretettel párosult készséges szolgálatát ajánlja. Midőn a minap Szentséged engedélyével, mint előre mondtam, a *pásztói* («*Pastuchi*») *monostort* meglátogattam, ott Szent Maximus bölcselő és szerzetes néhány könyvét találtam; elhatároztam, hogy ezekből Isten segítségével néhány fejezetet lefordítok és a szent nyájnak, melyet legeltetsz, átadom. Ha ez a szorgoskodás valaki előtt feleslegesnek látszanék azért, mert *Szent Mártonnak azon konventje, melynek élén állasz, az atyák életében, rendelkezéseiben és mindenemű szentirási könyvekben bővelkedik*, bocsássa meg, kérlek, a szeretet egyszerűségének, amely ha valakiben megvan, nem tétnen, amit a Te és testvéreid Isten és embertársaitok iránt való szeretete nagyon sok példával bizonyít. Mert ki tudná elmondani, valahányszor hozzátok megyek, a Ti fogadástoknak, *hogy a többi mindenünnen Hozzátok sereglokről hallgassak*, irántam való érzelmeit. Valahányszor Töletek visszatérek, testileg és lelkileg felüldülve érzem magamat. Sőt egyáltalában sem röviden, sem hosszasan nem mondhatja el senki sem a szeretet erőinek nagyságát, mert az nemcsak kimondhatatlan, hanem kigondolhatatlan, mert hiszen a szeretet maga az Isten. Azért, mint ama két, Isten előtt sok talentumnál értékesebb garas, legyenek ezek Szentséged előtt kedvesek, melyeket az én könyörgő alázatosságom tisztelete felajánl» stb. stb.

A bibliai szegény asszony symbolicusan felajánlott második garasa, a második fordítás, csak a két legrégibb másolatban, az admontiban és reiniben van meg, mindkettőben közvetlenül Szent Maximus művének fordítása után következik s mint ZALÁN Menyhért sikeresen bizonyítja,

szintén *Cerbanus* munkája. DAMASZKUSI SZENT JÁNOS görög egyházatyja «*De orthodoxa fide*» c. műve III. rész 1—9. fejezetének fordítása ez, melyet *Cerbanus* «*Incipit tractatus Johannis Damasceni de Incarnatione Verbi*» szavakkal vezet be.

Damaszkusi Szent János «*De orthodoxa fide*» c. műve tudomásunk szerint BURGUNDIO PISANUS 1148—1150. körüli fordításával vonult be a nyugati egyházi irodalomba, korra nézve *Cerbanus* 1131—1150. közti fordítása tehát vetekszik vele, ha ugyan meg nem előzi, csak terjedelemben marad el mögötte, mennyiben amaz teljes, ez pedig töredékes, csak a III. rész kilenc fejezetét adja. A pisai Burgundio fordítását a XII. század derekán Párizsban tanító «*magister sententiarum*», PETRUS LOMBARDUS citálja először. De *Cerbanusé* is hamar elkerült nyugatra. A nagyhirű REICHERSBERGI GERHOCH testvére, ARNO DE REICHERSBERG tudós ágostonrendű már felhasználja fordítását «*Apologeticus contra Follmarum*» c. művében TIEFENSTEINI FOLMÁRRal folytatott vitájában. ARNO 1175-ben hunyt el. *Cerbanus* fordításának tehát már a XII. század harmaik negyedében el kellett jutnia Bajorországba. ZALÁN Menyhért ez okból *Cerbanus*t fordításának kétszeres magyar vonatkozása ellenére sem meri kétségtelenül magyar bencésnek nyilvánítani. Előszavából annyi mindenesetre kitűnik, hogy Pannonhalmán és Pásztón csak vendégként járt. Nagy theologiai műveltségű, görögül és latinul egyaránt jól tudó pap, szerzetes, gyakorlott latin stilszta volt. Latinizált *Cerbanus* nevéből olasz, vagy balkáni oláh származására (*Cerbani*, *Cserbán*, *Serbán*) is következtethetnénk. Épúgy lehetett azonban magyar, vagy hazai görög szerzetes is.

Hisz jól tudjuk, hogy a XI—XII. században Magyarországon számos görög kolostor működött (Csanád, Oroszlamos, Visegrád, Veszprémvölgy) s az Árpád-ház családi összeköttetései révén a XI. század végén és a XII. elején nemcsak Bizánccal, de a görög kultúrájú Dél-Itáliával is szoros összeköttetésben voltunk. (I. Géza Nikefor görög fővezér unokahugát, Komnen János bizánci császárfi Szent László leányát, Piroskát, Kálmán király a délitáliai Buzillát veszi nőül.) Simon pécsi püspök 1108-ban követségben jár Kálmán király szövetségesenél, Komnen Elek császárnál, 1109-ben pedig hibátlanul átírja és latinul interpretálja Szent Istvánnak a veszprémvölgyi apácák számára kiadott 1001—1002 körüli, szövegére legelső és leghitelesebb, görög nyelvű oklevelét.¹

¹ KARÁCSONYI János püspök legújában, a *Katholikus Szemle* 1924. évfolyamában szinte érthetetlen módon újra és ismételten cáfolni igyekszik a görög

A Szent Imre-legenda szerzője 1109-ben II. Béla atyjával, Álmos herceggel Konstantinápolyban tartózkodott.

Cerbanus származását a további kutatás lesz hivatva eldönteni. Fordításának rendkívüli irodalmi becsét abban kell keresnünk, hogy egyike azon műveknek, mely a görög egyházi irodalmat Nyugat felé közvetítette még pedig magyar monostorban lelt és használt görög kódexek segítségével. Mi viszont a magyar műveltségnek a Kelet és Nyugat közt végzett kulturális közvetítő szerepére derít világot. A magyar kolostoroknak a Nyugattal való kapcsolatát pedig mi sem bizonyítja ékebben, mint hogy J. de GHELLINCK atya és ZALÁN Menyhért buzgó kutatása a XII. századi pannonhalmi bencésapátnak ajánlott mű másolatát már eddig is hat nyugati kolostorban meglelte: 1. az *admonti* bencésapátság (767. sz. 8°) és 2. a *reini* cisztercitaapátság (35. sz. 8°) XII. század végéről vagy a XIII. elejéről való hártakéziratai egy közös forrásra mennek vissza, még pedig úgy látszik arra, melyből ARNO de REICHERSBERG idézeteit merítette; 3. a *zwettli* (328. sz. 4°) XII—XIII. századi pergamenkódex a reinivel rokon másolás, de csak Szent Maximus művének fordítását tartalmazza, miként a következők is; 4. a *heiligenkreuzi* cisztercitaapátság (236. sz. kis 2°) ugyanezen korból származó másolata a *zwettli*-ről vétetett; 5. a csehországi *hohenfurthi* cisztercitaapátság (CXX. sz. 4°) XIV. századi másolatának forrása a heiligenkreuzi kézirat; végre 6. a *st. floriani* (15. sz. 2°) másolat a XV. században St. Florianban készült.

Cerbanus fordításáról és felsorolt másolatairól irt nagybecsű értekezését megszerzi még ZALÁN Menyhért annak kimutatásával is, hogy a reini cisztercitaapátság kéziratárában őrzött 69. sz., XIII. századi, kisfólió alakú pergamenkódexet, melynek első része a Szent Imre-legendának a legrégibb, a Szent István-legendának is egyik régibb szerkesztésű másolatát tartalmazza, a XV. században *Sopronban* használták. A kézirat kötésének hátsó fedőlapjára irt «*Martinus, Odenburg*» és «*Capella Sancti Spiritus inSupronio*» XV. századi bejegyzések kétségtelemé teszik, hogy a kódex ez időben Sopronban bizonyos Mártoné volt, ki nyilván a Sopronban ma is fennálló Szent Lélek tiszteletére épült temp-

kultúra hatásának intenzivitását, szöveg szerint fennmaradt legrégibb, kétségtelen hitelfüveszprémvölgyi görög oklevelünket pedig (természetesen a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának pecsételen példányáról van szó) hamisítványnak minősíti. Érdemes tudásunk soha megbocsáthatatlanabb tévedésbe nem esett, mint ez alkalommal.

lom papja lehetett. A két legenda szövegének ugyanezen kézzel végzett emendatiói pedig azt látszanak igazolni, hogy a bejegyző *magyar ember volt*.

Midőn magas színvonalon megindult laptársunkat, a «*Pannonbalmi Szemlét*» szeretettel köszöntjük, szerzőnknek is számos hasonló sikert kívánunk a magyar bibliografiai kutatás terén.

JAKUBOVICH EMIL.

A SZERKESZTŐSÉGHEZ BEKÜLDÖTT KÖNYVEK:

Gutenberg-Gesellschaft, Mainz: Gutenberg-Festschrift zur Feier des 25jährigen Bestehens des Gutenberg-Museums in Mainz. Mainz, 1925.

Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldosserege (A fekete sereg). Bp., 1925.

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest: SZINNYEI Ferenc: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. II. köt. Bp., 1926. — SZINNYEI Ferenc: A regény. (A belső világ rajza a regényben.) [Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIV. köt. 8. sz.] Bp., 1926.

Budapesti Magyar Népszínházi Bizottmány: Isoz Kálmán: Buda és Pest zenei művelődése (1686—1873). I. köt. Bp., 1926.

Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. Bp., 1926.